

MASARYKOVA UNIVERZITA
PRÁVNICKÁ FAKULTA
ÚSTAV DOVEDNOSTNÍ VÝUKY A INOVACE STUDIA

PROJEKT „TEORIE – DOVEDNOSTI – PRAXE: INOVACE STUDIA PRÁVA“
reg. č. CZ.1.07/2.2.00/15.0198, Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost

Právní pojem a jeho struktura.

Právní pojmy, kategorizace právních pojmů, sémantická struktura právního pojmu.

Právní jazyk, nebo právní jazyky?

- jazykové vyjádření práva – právní texty
- *Jazyk v sobě skrývá myšlenku, takže limity jazyka jsou současně limitami myšlení (L. Wittgenstein)*
- relativně samostatný subsystém obecného přirozeného jazyka – právní jazyk (technolekt)
 - definuje si vlastní „právní“ významové pole, které je specifické vůči obecnému jazyku
- právně-politické požadavky na právní jazyk
 - jasnost, přesnost, srozumitelnost
 - současná metodologie je označuje utopii – **PROČ?**
- dělení jazyků (Nalimow, Wróblewski)
 - jazyky tvrdé (v nichž lze jednoznačně podřadit konkrétní prvek do obecné třídy)
 - měkké (nelze jednoznačně podřadit konkrétní prvek do obecné třídy)
 - neostré (neurčité), v nichž je podřazení v některých případech možné, zatímco v jiných nikoliv
- Teorie sémantických stupňů právního jazyka (V. Knapp)
 - Jazyk právních předpisů
 - Jazyk právních rozhodnutí
 - Jazyk právní doktríny

Pojem

- Spor o universália – existují tzv. obecniny, a pokud ano, tak jaká je forma jejich existence a jak je můžeme poznat?
 - Realismus (Platon)
 - Nominalismus (Aristotelés)
 - Konceptualismus (moderní pojetí - Locke)
 - Pojmy (třídy, kategorie, obecniny...) existují jen v myšlené podobě
 - Myšlenkový odraz skutečnosti
 - Fenomenologie (podstata věcí – zření podstaty)
 - Empirismus (není v rozumu, co nebylo dříve ve smyslech)
- Jsou všechny pojmy odrazem skutečnosti?
 - Otázka reference, sdělitelnost myšlenkového obsahu pojmu - --) znak
 - Sémantický trojúhelník / lichoběžník
 - Designátor (znak) → Designát (označovaný objekt – myšlený – „představa“) → Denotát (reálně existující jsoouco)
- Všechny pojmy nemají reálný denotát – jsou pouhými názvy myšlenkových konstrukcí (de dicto)

Současné filosoficko-právní názhledy

- Analytická filosofie
 - L. Wittgenstein (Filosofická zkoumání)
 - B. Russel
 - R. Carnap
- Filosofie jazyka – navazuje na analytickou filosofii
 - Důraz na pragmatickou rovinu jazyka („parole“ - výpověď)
 - J. R. Searle
 - J. Strawson
 - J. L. Austin (Jak udělat něco slovy)
- Diskursivní teorie (J. Habermas)
 - Diskursivní definice pojmu – zohledňuje argumentativnost a dynamiku

Právní pojem a jeho struktura I.

- **PRÁVNÍ JAZYK JE JAZYKEM NEURČITÝM (NEOSTRÝM)**
- základní významovou jednotkou právního jazyka je **právní pojem**
 - základní myšlenkový objekt právní interpretace
 - „*shrnutí objektů a přístupů v nejšířším slova smyслу do skupin a tříd, které vytvářejí společné juristické hodnoty a popisy.*“ (K. Engisch)
- Základní dva rozměry porozumění pojmu / termínu:
 - **OBSAH (INTENZE) → porozumění pojmu v podobě věty**
 - souhrn obecných rozlišovacích **znaků**, jimiž je pojem jako myšlenkový odraz skutečnosti určen (pojmové znaky)
 - Někdy se intenze ztotožňuje s pojmem jako takovým („význam“)

XXXX

- **ROZSAH (EXTENZE) → porozumění pojmu v podobě výčtu prvků**
 - třída jedinců nebo tříd, na něž se pojem vztahuje

Právní pojem a jeho struktura II.

- model tří oblastí pojmu (Philipp Heck, Franz Bydlinski) – rozsah pojmu (extenze)
 - **JÁDRO**
 - význam pojmu vyplývající z obecného či právem definovaného významu
 - **NEURČITÁ OBLAST** (tzv. fuzzy edges – H. L. A. Hart)
 - podřazení určitého jevu či skutečnosti (znaku) je závislé na subjektivních faktorech a není jednoznačné
 - **HRANICE POJMU**
 - fiktivní sémantická hranice, za níž již sémanticky nelze předmětnou skutečnost (znak) podřadit pod význam pojmu
 - v rámci rozsahu pojmu (jeho hranic) lze provádět výklad:
 - striktní (přesný)
 - restriktivní (zúžující)
 - extenzivní (rozšiřující)
 - **OBLAST MIMO ROZSAH POJMU**
 - pokud má být podřazen jev či skutečnost mimo rozsah pojmu, je třeba užít jiné než sémantickou metodu výkladu

Právní pojem a jeho struktura III.

Jaké vlastnosti tedy má právní jazyk?

- Právněpolitické požadavky na právní jazyk:
 - Srozumitelnost, určitost a jednoznačnost
- právní jazyk je neurčitý, protože právní pojmy jsou ze své povahy neurčité
- obecnost x neurčitost pojmu
 - právní pojem je obecný, protože se vztahuje na neurčitý počet skutečností (jevů) téhož druhu (třídy, významu)
 - *Vlastník je oprávněn věc držet, užívat, požívat její plody a užitky a nakládat s ní (§ 123 OZ) → každá osoba, již svědčí vlastnické právo k věci*
 - právní pojem je neurčitý, protože na základě jazykového výkladu nelze v každém posuzovaném případě kvalifikace dospět k jednoznačnému závěru, že: „*prvek x náleží do rozsahu (třídy) pojmu X*“
 - *Má stejná oprávnění i podílový spoluvlastník věci?*
 - = *náleží spoluvlastník do rozsahu pojmu vlastník pro účely § 123 OZ?*

Neurčitost v jazyce

- Filozofie jazyka (též epistemologie a logika) zkoumá tzv. Sorites paradox (Eubildes – 4. stol. před n.l.):
- Kupa (hromada) *písku, zrní, sena, slámy, vlasů* atd.
 - Kolik *zrn, stébel, ...* tzn. jednotlivin je zapotřebí, aby se jednalo o „hromadu“ těchto věcí?
 - Otázka použitelnosti formální logiky k poznání konstrukcí přirozeného jazyka
 - Obdobný problém s dalšími vlastnostmi (barvy, chutě,
- Problém subjekt predikátové logiky – určení hranic přičitatelnosti predikátu (vlastnosti) k určitému subjektu
 - Jestliže **jedno** *x* netvoří „hromadu“ *X*, pak ani **n** *x* netvoří „hromadu“ *X*
 - Kde je chyba?

Neurčitost v právním jazyce

- Otázka právních pojmů - dělení z hlediska škály URČITOST – NEURČITOST
 - URČITÉ POJMY
 - Jedinečné názvy (Měsíc, Antarktida...)
 - Pojmy mají obvykle jeden existenní denotát
 - Číslovky
 - Paradox: zcela abstraktní x absolutně určité
 - Neurčitost číslovek vytváří kontext jejich užití
 - RELATIVNĚ URČITÉ
 - Většina právních pojmů
 - Náleží sem i pojmy, které mají legální definice či pojmy zcela ustálené pro obor právního myšlení
 - NEURČITÉ
 - Specifický případ neurčitosti v právní komunikaci

Neurčitost právních pojmů

Co je to tzv. neurčitý právní pojem?

- terminus technicus – nejde o každý právní pojem
- jsou prostředkem vyjádření vůle zákonodárce k dotváření obsahu právní normy interpretací
- Často k těmto pojmům neexistují výslovné (explicitní) legální definice
- např. veřejný zájem, společenská škodlivost, dobré mravy, dobrá víra, poctivý obchodní styk, péče řádného hospodáře, apod.
- Jsou užívány v předpisech práva soukromého i veřejného, a to i v předpisech poměrně kazuistických a v předpisech procesního práva
- Souvisejí úzce s diskrecí (uvážením, volnou úvahou) orgánu aplikace práva
 - **výklad** neurčitých právních pojmů se zaměřuje na konkrétní skutkovou podstatu a na její vyhodnocení, **volné uvážení (diskrece)** je orientováno na způsob užití právního následku (často se jedná o sankci)

Řešení neurčitosti právních pojmů

- řešení problému neurčitosti právních pojmů
 - normotvorba a její kvalita
 - kauzuistické právní předpisy (např. nový trestní zákoník)
 - *Zvyšování jednoznačnosti, přesnosti právního jazyka a tedy zvyšování stupně jeho exaktnosti, vede k jeho nesrozumitelnosti, ke snížení informační hodnoty práv, a naopak. Je tím založen paradox právního jazyka: Zvyšování přesnosti, exaktnosti, vede k nesrozumitelnosti, a opačně, zvyšování srozumitelnosti vede ke snížení přesnosti. Snížení entropie přesností vede ke zvýšení nesrozumitelnosti.* (Holländer, P. Filosofie práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, s. 216)
 - interpretace
 - využívání logicko-systematického a teleologického výkladu
 - do jaké míry může interpret dotvářet v důsledku neurčitosti práva jeho obsah, příp. vytvářet interpretací nová pravidla chování, která normotvůrce výslovně nestanovil?
 - Tyto otázky představují základní rámec zkoumání právní metodologie

Kategorizace (třídění) právních pojmů I.

- Právní pojmy se odlišují z hlediska své **funkce, která zároveň determinuje způsob jejich porozumění**
- Lze rozlišit:
- A) dle způsobu užití právního pojmu
 - Popisné pojmy („dítě“, „domácnost“, „povrchové vody“ apod.).
 - Náleží k nim také tzv. zkušenostní pojmy (např. „přiměřená rychlost“)
 - Užívají se k popisu skutkových podstat (faktických podmínek nastoupení právních následků)
 - Mají pravdivostní rozměr (pravda x nepravda)
 - Hodnotící pojmy („nemravný“, „správný“, „nepřezkoumatelný“ apod.).
 - Mohou k nim patřit i pojmy vyjadřující kvantitu (např. značná škoda, množství větší než malé...)
 - Připisující pojmy (např. pojem „vina“)

Kategorizace (třídění) právních pojmů II.

- B) podle vztahu mezi strukturními prvky pojmu
 - Třídy (třídní pojmy)
 - Jejich pojmové znaky jsou definovány konjunktivně či alternativně
 - Čím méně má pojem pojmových znaků, tím je vágnější
 - Čím je pojem vágnější, tím větší má aplikační dosah (rozsah)
 - Typové pojmy
 - Jsou definovány disjunktivně
 - Lze je popsat pomocí vztahu dvou pojmových znaků v přímé či nepřímé úměře
 - Např. pojem „nepřímý úmysl“
 - » Pojmové znaky „vědění“ a „vůle“
 - určují okruhy skutků (může to být průběh nebo děj), zájmů a hodnot, tedy dané určité rámce

Právní pojem a právní termín

- Proces terminologizace právních pojmů
- Právní termín – teorie a praxe:
 - jednoslovný či víceslovný výraz právního jazyka, který je natolik ustálený a vnitřně významově konzistentní, že je považován za součást ustálené právní terminologie
 - Představuje výrazovou složku (designátor) právního pojmu
 - V běžné právní komunikaci se „právní pojem“ a „termín“ užívají promiscue
- Mnoho právních pojmů nemá reálně existující denotáty, neboť jejich designáty jsou instituty (právní konstrukce)
 - Např. vydržení, promlčení, apod.

Sémantické pole právních pojmů

Právní pojmy mohou mít:

- Totožné sémantické pole jako pojmy obecného jazyka
- Zvláštní sémantické pole (průnik sémantických polí)
 - Liší se rozsahem (extenzí)
- Úplně autonomní sémantické pole
 - Ačkoliv je termín homonymem jiného pojmu obecného jazyka, znamená něco úplně jiného
 - Legální definice „pro účely tohoto zákona“
 - př. termíny rodina, dítě, domácnost
- Základní problémy
 - Polysémie (mnohovýznamovost)
 - Hypertrofie autonomních pojmů

Právní argumentace a právní pojmy I.

- Pro právní komunikaci je typické tzv. případové myšlení
 - Právní normy jsou typizovaná pravidla pro řešení obdobných případů téhož druhu (tzn. typu)
 - PRÁVNÍ PŘÍPAD (kvalifikační schéma):
 - SKUTKOVÁ PODSTATA (TYP) \Leftrightarrow SKUTEK (konkrétní případ)
 - SP je vyjádřena popisnými (deskriptivními) právními pojmy
- Základní jednotkou právní argumentace je argument (či argumentační výpověď)
 - Právní argument
 - Právní argumentační tvrzení (právní argument) v zásadě může vypovídat o obsahu právní normy, právního principu, právní zásady, tedy souhrnně vzato o obsahu práva
 - Právní argument je sémanticky tvořen právními pojmy + modem normativity (příkaz, zákaz a dovolení)

Právní argumentace a právní pojmy II.

- Skutkový argument
 - skutečnostech světa bytí (tzv. skutkových dějích, okolnostech, tedy o právně relevantních skutečnostech)
 - Tyto argumenty vypovídají o tzv. skutkovém stavu (SKUTKU)
 - Jsou vyjádřeny větami, u nichž se zkoumá **pravdivost**
- Vlastnosti argumentu:
 - Skutkový argument:
 - Věcná správnost, pravdivost (tzn. korespondence s objektivně zjistitelným stavem věci) – zásady objektivní pravdy
 - Nebo alespoň vysoká pravděpodobnost
 - Verifikace probíhá v procesu dokazování (interpretace skutkových okolností)
 - Právní argument
 - Právní správnost (tzn. musí být dovoditelný z pramenů práva, které jsou součástí předmětného systému práva – přínáležitost argumentu k systému práva a k pravidlům vedení právní argumentace)
 - Plausibilita (hodnověrnost, přesvědčivost)
 - Verifikace probíhá v procesu **právní interpretace**

Struktura právní argumentace

- Argumentační řetězec
 - Spojení (řazení) jednotlivých argumentů (výpovědí) souvislého komunikačního toku (textu)
- Ad argumentační řetězec
 - Typy řetězců:
 - Lineární
 - řadí do jednoduchého nevětveného řetězce za sebe, aniž by docházelo k nějakým myšlenkovým odbočkám či zvažování různých variant. Jeden argument logicky vyplývá z druhého, přičemž o ostatních možných argumentech není řeč (nejsou explicitně použity)
 - Dialektický
 - je založen na rozporu jednotlivých argumentačních tvrzení a jeho odstraňování. Při snaze nalézt řešení mohou vznikat další rozpory mezi argumentačními tvrzeními. Dialektická argumentace má své kořeny v antické filosofii dialogu.
 - Teze – Antiteze - Synteze

Struktura argumentu v právní argumentaci

- Argument má podobu úsudkového schématu (sylogismu), který může mít různé dílčí formy
- Model sylogismu:
 - $P1 + P2 + \dots + Pn$ (premisy) \Rightarrow Z (argumentační závěr)
 - Závěr vyplývá z premis, nejde však vždy o **čistě logické** vyplývání na principu **nutnosti**
 - Některé premisy mohou být skryté (zejména tzv. isomorfismy)

Děkuji za pozornost

Tento studijní materiál byl vytvořen jako výstup z projektu č. CZ.1.07/2.2.00/15.0198

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

